

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

טוראי ד"ר משה בן דויד ז"ל

בן דויד ורוזה

נולד בלודז', פולין

בתאריך 24/11/1898

התגורר בירושלים

שרת בחיל הרגלים

נפל בעת מילוי תפקידו בשרותו

ד' בניסן תש"ח, 13/4/1948

נקבר בבית העלמין סנהדריה

שורה: ב קבר: 03

בן 50 בנופלו

קורות חיים

בן רוזה לבית הולנדסקי ודויד, נולד ביום 24.11.1898 בעיר לודז', פולין. בגיל חמש בערך עבר עם הוריו לקניגסברג שבגרמניה, שם סיים בית-ספר תיכון, ואחר-כך את הפקולטה לרפואה. בשנת 1923 עלה לארץ. תחילה עבד כפועל וזמן קצר היה רופא-בית בבית-החולים "הדסה" בתל-אביב. בראותו כי מרובים הרופאים בארץ, החליט לעסוק בעבודת מינהלה ולשם כך השלים את ידיעותיו בשפות עברית, אנגלית וערבית. עבודתו הראשונה בפקידות היתה במשרד האדריכלים "הקר וילין". אחרי-כן עבד שלוש שנים כמזכיר בבית-הספר הריאלי בחיפה. שנה אחת השתלם במינהל חינוכי באוניברסיטת "קולומביה" ובשובו לארץ הוזמן לכהן בתפקיד מזכיר כללי באוניברסיטה העברית. בשנים האחרונות התמסר לייסוד הפקולטה לרפואה והיה מזכיר ההנהלה. בעבודה זו מצא סיפוק רב, ותודות לידיעותיו וניסיונו המרובה ברפואה ומינהל הביא ברכה רבה למפעל הגדול של ייסוד הפקולטה לרפואה. בשעות-הפנאי התמסר

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

לאסטרונומיה וצילומים, אהב את העבודה הציבורית והיה חבר בוועד הראשון של גן- החיות בירושלים. כחבר ה"הגנה" הושבע כנוטר בימי המנדט והשתייך לחי"ם ירושלים.

ביום ד' בניסן תש"ח (13.4.1948) עלה בשיירה להר-הצופים. הדרך להר- הצופים עברה בשכונת שיח'-ג'ראח הערבית ועם פרוץ המלחמה התאפשרה התנועה להר בשיירות שאובטחו על-ידי הצבא הבריטי. בשעות הבוקר של ה-13.4.1948 יצאה שיירה להר-הצופים, לאחר שהבריטים הבטיחו כי הדרך פתוחה ובטוחה. השיירה נתקלה במארב ערבי בשכונת שיח'-ג'ראח ומאות ערבים המטירו עליה אש עזה. חלק מכלי הרכב הצליחו להיחלץ ולחזור, אך שני אוטובוסים, אמבולנס ומשוריין-ליווי נלכדו במארב. במשך שעות רבות לחמו אנשי השיירה וניסו למנוע התקרבות הערבים לכלי הרכב. אש שנורתה מעמדותינו בעיר ובהר- הצופים וכן משוריינים שנשלחו למקום לא הצליחו לסייע לשיירה. כוחות צבא בריטיים שהיו במקום לא התערבו ולא עשו דבר כדי לסייע, למרות הפניות אליהם. בשעות אחר-הצהריים הצליחו הערבים להעלות באש את שני האוטובוסים על נוסעיהם. רק לפנות ערב התערבו הבריטים וחילצו את הניצולים מכלי הרכב הלכודים. הוא נספה יחד עם שאר העובדים המדעיים, הרופאים והאחיות. הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות בסנהדריה בירושלים.

על החינוך האמריקני

רשמים

מתחיל לחשוב אם לא ייתכן שהחינוך, המהווה אחד מן הערכים של אותם חיים אמריקניים המיוחדים במינם, איננו עלול כשלעצמו להוות משהו אחר ממה שהוא נראה לו. כאן טמונה התשובה לשאלה מדוע נוחה כל-כך דעת-הקהל שבארצות-הברית מן החינוך. החינוך נחשב כאמצעי המודרני ביותר להתאמת האדם לחברה. אין מלמדים אדם כי החברה לקויה וכי תפקידו הגדול יהיה להעלותה למדרגה גבוהה יותר. החברה טובה כמות-שהיא, ומן ההכרח שיהיה כך, והילד מאומן להתאים לתוכה. ייתכן ותופעה זו כשלעצמה טבעית היא ומועילה, אבל לדבר זה עלולות להיות תוצאות רציניות בשטח התרבות במקום שהחברה, מבחינה צרה ומיוחדת במינה, נחשבת כהודמנות להצלחתו של אדם, הצלחה הנערכת כמעט לחלוטין על-ידי ערכים כלכליים. זוהי לדעתי דוגמה חותכת: מצד אחד חדרו לבית-הספר מקצועות שיש בהם כדי לאמן לזריוות ולהתמחות, כגון השימוש במכונת-כתיבה וכיוצא בו, והדרכה במשלח-יד נעשתה ענף כשר לפעילותו של בית-הספר התיכון; אך מאידך גיסא אנו עדים לערכי-תרבות הנתונים תחת כותרת של אימונים לשעות-הפנאי הטיפול בהם הוא מבחינה זו. מובן הדבר, כי ההלכה שביסוד מעשה זה היא שכל אדם בחי-עמידו יאלץ להקדיש את עיקר מרצו לצרכי-פרנסה תכופים, ואילו את השאר — וכאן לא יישאר הרבה, שכן אלו הן שעות-הנופש — ייתכן והוא יבלה בערכי-החיים הנעלים יותר. זוהי, לדעתי, דוגמה חותכת של המידה המרובה שבה כפוף החינוך לתנאי-חיים ממש. אין מפלט מהם. לפי "תורת-השירות" הרי שכל אדם משרת את החברה במשך שעות-עבודתו, אבל ענייני-תרבות אין להם כל השפעה על החברה הואיל והם שמורים לשעות-הפנאי כשארם פורש למנוחתו.

אחרי שהסטודנט-לחינוך העמיד את תכונתו של החינוך האמריקני לעומת אידיאלי-שלו והמצב הסוציולוגי של ארצו, הוא יכול להמשיך בהערכת אותן התופעות שבשיטת החינוך של ארץ זו, הנראות לו כמתבלטות וכראויות-לשימוש. אני נאלץ להצטמצם בשני ענינים.

בראש-זראשונה קיימות אותן התופעות, הניתנות להיכלל תחת השם "ציווד". הישגיה של אמריקה בשטח זה ראויות וראויות לציון של הערצה. הרמה שהושגה בציווד המנגנון של בית-הספר והשמירה על נקינות הריהן למופת. ספרי-לימוד ושאר אמצעי-הוראה הובאו למדרגת שלמות עד להפליא. אולם אני משתמש במלה "ציווד" במובן רחב יותר. למושג זה שייכת גם השיטה הענפה של ניהול (אדמיניסטרציה) של בית-הספר יסודי על כל מחלקת הפיקוח הלימודי הקשורים בכך, וכן ניהול ענייני-הבריאות ואף ניהול ענייני-הכספים. מובן הדבר, כי הרבה מן ההישגים הללו הם תוצאות השפע האמריקני, אבל אין דעתי כדעת אלה הסבורים, כי השפע הוא צורך יסודי להשגת רמה

במצע הקצר שברשותי אין ביכלתי למסור דין-וחשבון גאות במידה כלשהי ממה שנתן לי מגעי עם החינוך האמריקני והחקר האמריקני של החינוך. אף זאת: הרבה מרשמי וחוויותי, מפאת היותם אישיים, אין בהם פרטים כדי לעניין את הקורא ומכאן שאין בהם כדי להצדיק את הבאתם בזה. ולבסוף: בהרבה מקרים התקשיתי בחשיפת אותם היסודות שהם תוצאתם של נסיונות בשדה-החינוך בפרט ובהבדלתם מן ההשפעות שהן תוצאתם של החיים האמריקניים בכלל. אשר על-כן הנני להצטמצם בציונם של רשמים עיקריים מיוחדים — ובהשתמשי במלה "רשמים" נתכוונתי להדגיש כי הקו אשר על-פיו אני מעלה אותם הוא הסדר הפסיכולוגי ולא ההגיוני, עם כל מה שהתאמצתי למנותם ברציפות הגיונית — ודבר זה ניתן לי, הואיל וכל הפרטים הללו קשורים זה בזה במסכת-הסיבה והמסובב ששמה חיים אמריקניים — מסכת שהיא אמנם מסובכת אבל הגיונית.

תלות-גומלין זו, ההדוקה והבלתי-נמנעת, שבין החינוך לבין כל שאר הסתעפויותיהם של חייל-אדם היא-היא המשאירה את רישומה על הבא לעיין ולחקור את דרכי-החינוך והיא-היא המהווה את הלקח הראשון שעליו ללמוד. אין מקום אחר בעולם (אולי פרט לרוסיה), אשר בו אין דפקם העז של חייה-ציבור מרשה לסטודנט-לחינוך לשכח כי שטח-עיונו אינו אלא פרט מכלל גדול יותר, כשם שהדבר נעשה בארץ זו.

בראש-זראשונה נדהם הסטודנט הבא מחוץ-לארץ למראה היחס הנודע לחינוך באמריקה כלאחד מתפקידיה החיוניים של החברה. הוא נהנה בהיכוחו כי חינוכו של הפרט — ולא מינימום סתם כי אם כמעט בכל דרגת-חיים — על החברה דאגתו והיא המטילה אחריות לתפקיד זה על כל אחד ואחד שבה. אדם, אשר לא יתעורר בו הרצון לפתח בלב בני-עמו חוש-אחריות שוה לגבי ענינים שבחינוך, יחשב למי שאיננו משרת את מדינתו באמונה.

ואולם, בבוא הסטודנט-לחינוך לעיין בדרך אשר בה נעשה דבר זה, מיד ייוכח כי התפתחות כזאת איננה אפשרית בלתי אם על-ידי תמורה באפיה של החברה. ובנקודה זו מתחיל מעמדו של החינוך האמריקני להתחוויר לאור תנאי המיוחדים של החברה האמריקנית, ואילו עד כה היה זה בעיניו כעובדה בלתי-תלויה-וקשורה הנערכת באמצעות הרגש בלבד. הסטודנט-לחינוך מתחיל לחוש בחברה זו אורגניזם פעיל הגדל והולך ומצליח, אשר לא נתגבש עדיין ולא קיבל עוד צורה מוצקה; חברה אינדיבידואליסטית, שהרי הצלחתו של הפרט היא הבאה בחשבון, בה בשעה שהקשרים החברתיים כמיכול אינם אלא בעלי חשיבות "אדמיניסטרטיבית" בלבד.

בנקודה זו איפוא לומד הסטודנט-לחינוך את לקחו השני. הוא לומד להבחין ולהכיר בחשיבותם של תנאי-המקום. הוא

דומה לזו בארצות אחרות. נהפוך הוא: עשרה של אמריקה ורחבות שווקיה נתנו חופש-פעולה לחכמה טכנית וארגונית עצומה, אשר במקרים רבים הורידו את מחירם של חידושים חשובים. אף העניות שבמדינות יכולות להפיק תועלת מן התוצאות שהושגו באמריקה בשטח הציוד והארגון החינוכיים.

אולם בה בשעה שהרבה ממה שאמריקה השיגה בשטח זה ניתן לשימוש נרחב בתנאים אחרים במקומות אחרים, חייבים אנו להיזהר מפני טעות, אשר, לדעתי, נעשתה בארץ זו. אין ספק, כי רווחת נטיה להפריז בתפקיד שהציוד חייב למלא בתהליך החינוך. הסיבות לכך גלויות לעין. בגלל התיקף הגדול של מערכת בתי-הספר היסודיים אין להימנע מצוות-ניהול גדול ההולך והופך לכת שלטת, עד כדי כך שלגבי אדם העוסק בחינוך העלאה-בדרגה משמעותה כניסה לעמדות אדמיניסטרטיביות אשר בהן שוב אין הוא מחנך אלא מארגן, והנה, הואיל וכל אדם רואה את פעולתו-שלו כחשובה ביותר, הרי שהאדמיניסטרטור עלול לשכוח כי לא הכל ניתן להיעשות על-ידי אדמיניסטרציה וציוד. סיבה נוספת טבועה במטרה החברתית של החינוך באמריקה, אשר, לפי אמונתי, מתאמצת לצייד כל אדם לקראת אורח-חיים צלח — עד כמה שהדבר ניתן להיעשות כדי להביא לתוצאות רצויות. כאן, לדעתי, טמונה ראשיתה של הדעה, כי הבריאות, כנכס החשוב ביותר של כל אדם, חייבת להיות קשורה בחינוך של בית-הספר ומכאן ששירות-בריאות מוגש ביד רחבה ואין ספק כי רבה התועלת הצומחת מזה. כן אני מוצא כאן את הסיבה לפעילות הענפה-להפליא של בנין מערכת-לימודים במאות מקומות: דוחקת מאד השאלה מה הן הידיעות המתאימות וההכרחיות שיש להקנות לאדם שצריך לחיות את חייו בתוך החברה של ההווה; דוחקת היא עד כדי כך שהיא נידונה מתוך התעניינות ערה הגדלה והולכת, ונראה לי, כי אפילו הפעולות שמחוץ לתחומי-הלימודים כפי שהן מופיעות בבתי-הספר האמריקניים, מכוונות לפי הרצון לתת לאדם אפשרות להתבלט בחברה וללכת בראשה, לקבל אימונים בהדרכה ובהנהגה במקום הליכה-בתלם וקבלת-הוראות מן הזולת — היינו, קניית התכונות המיוחדות המובילות להצלחה. שלא מדעת קיימת הסברה, כי תכונות אלו אפשר לקנות באמצעותם של אימונים.

הנה, מזור למדי הוא, שפרט אחד בציודו של בית-הספר הוזנח באופן יחסי — הלא הוא המורה. אינני מתכוון לכמות הלימודים והאימונים הניתנים לו, כי זו הולכת ובאה על תיקונה לאט-לאט. אני מתכוון בדברי לעובדה, כי בשפת אמריקה כינויו של האדם המקנה ידיעות בבית-הספר הוא לשון נקבה ולא זכר: קרי מורה ולא מורה. דעתי היא, כי עם המכין עצמו לקראת תפקידים בעתיד יפקיד את העבודה החינוכית בידי גבר, בעיקר במה שנוגע לחינוכו של המתבגר, ואילו רק חברה היודעת להסתפק בעצמה תרשה לאשה למלא את התפקיד השמרני, שהוא טכני במידה ידועה ומחוסר-פניות במובן ידוע — תפקיד זה של הקנית ידיעות מועילות ויצירת אטמוספירה נעימה. חוק הביקוש וההספק אין בו כדי לשמש הסבר לכל דבר ואולם יש בו כדי להסביר את העובדה כי העם האמריקני איננו רואה במורה הרבה יותר מאשר חלק הכרחי של ציוד-המחלקה.

הטרמינולוגיה הנהוגה בעולם-המסחר המבחינה בין הפקיד והמנהל השפיעה, לדעתי, על היחס שבין הניהול וההוראה בשטח החינוך. אין ספק, כי ברבות הימים יכיר הציבור כי המורה הוא מוציא-לפעול בעל אחריות מרובה ויבחר בו לאור אותו קו שלפיו נהגה הממשלה הפרוסית הקדומה או הממשלה הצרפתית — מתוך מטרת אחרות, כמובן, אבל אינני יודע אימתי הועמדה בעיית המורה בבית-הספר התיכון בדיון על אימוניהם של מורים.

עוד תרומה חשובה תרמה אמריקה לחינוך, והיא — חקר שיטות-המדד ותפוצתן. ההיקף הגדול של חינוך-המונים בארצות-הברית, היחס המדעי של זמננו הנקבע על-פי יחסו של מדע-הטבע הנוטה להוריד את האיות לדרגת היחסים הכמותיים, ולבסוף ההלכה של היעילות המסחרית — כל אלה הביאו לידי כך שענף זה של פסיכולוגיה שימושית נעשה תופעה רגילה במערכת החינוך האמריקני. העולם חייב תודה לאמריקה על הדחיפה שנתנו חוקריה ומלומדיה בגשתם לבעיית הלימוד והיכולת מבחינת המדד. לא רק שחל שיפור ניכר בטכניקה של מבחנים אלא שנעשה נסיון נועז להבהיר משמעותה של השכלה ותבונה.

מובן שבתפוצתן של שיטות אלו כרוכות סכנות. חייבים אנו לזכור כי יש ביכולתנו למדוד מתוך בטחון ידוע רק את התוצאות הממשיות והבלתי-אמצעיות ביותר של הלימוד, ואילו גורמים שלא יעלו על הדעת, העלולים לקבוע את הערך היסודי של החינוך, נעלמים מאתנו. כן עלינו להביא בחשבון את ערכם המוגבל ביותר של מבחנים קבועים ועומדים לעומת קלות הכנתם והוצאת משפט מרחיק-לכת מצד המחנך הבלתי-מאומן. מאידך גיסא נעשה המורה תלוי במומחה ותלות זו עלולה להביא לידי התרופפות הבטחון העצמי, אשר, בלי ספק, תפגום בעבודת-החינוך. כן יש להימנע מתוך זהירות יתירה מן הנטייה להשתמש באמצעי-מדד אלה במטרה להוכיח כי ה"תוצאות" החינוכיות כדאיות בהשקעות הנעשות במערכת-החינוך.

יש עוד צד בחינוך האמריקני שהסטודנט-לחינוך חייב לתפוס במלוא חשיבותו, ולא מפני שהוא מיוחד למדינה זו, אלא להיפך. כל ארץ וארץ חתקומם נגד בעיה זו, אבל בארצות-הברית הגיעה זו לשיאה כיום. דברי מכוונים לפסיחה-על-הסעיפים בבחירה בין חינוך-ההמונים והשמירה על הרמה, אכן כאן פוסחת הדמוקרטיה על שתי הסעיפים. אותה דעה, כי כל נער ונער מסוגל להיות לנשיא-המדינה, היא המונחת ביסודה של האמונה כי כל אדם יכול לעלות עד לפסגת-החינוך בו ברגע שהזדמנות שוה ניתנת לכל. הכוב שבדבר זה הוקע כשאחוז בעלי-היכולת האינטלקטואליים לא עלה באותה מידה שההרשמה הלכה וגדלה. אבל בשלטון דמוקרטי יש לו לכל מוסד זכות-קיום רק בה במידה שהוא ממלא את דרישות הרוב, ומכאן שהיה הכרח להנמיך את הדרגה, והנה, מבחינת ההגיון בלבד כל דרגה נחשבת כגבוהה מפני שמעטים מגיעים אליה, שאם לא כן הלא תיחשב לממוצעת. היכולה דמוקרטיה לדאוג למעטים נבחרים בהפלותה ביניהם לבין הרוב? מבחינה מעשית: האם רשאי בית-ספר יסודי להוציא תלמידים מבין כתליו בגלל ליקוי

פקדמי? על שאלה זו לא ניתנה תשובה. תחת זאת פותחה תיאוריה אחרת, הקובעת כי כל אדם ניחן במשהו ונועד למשהו, אלא שיש לגלות "משהו" זה ולספקו. אכן, צעד חשוב היה זה, אבל לא היה בו כדי פתרון הבעיה. עודנו קיים אי-שויון בין מי שיש לו סגולות אינטלקטואליות ובין מי שאין כוחו אלא במשלח-יד זה או אחר. התוכל הדמוקרטיה להכיר באי-שויון זה או שהיא תגביל עצמה בסיפוק צרכיו של הרוב?
כל ארץ וארץ תעמוד בפני בעיה זו ביום מן הימים.

פתרונה איננו ידוע לנו, ואולם אחת המסקנה שנוכל להסיק: אם מבחינה חברתית חשוב אימונו של האינטלקט מן האימון לקראת זריזות והתמחות במקצוע, הרי שמחובת החברה ליתן דעתה בעיקר לראשון. אם העובדה "ההלכה של משמעת פורמאלית" אינה משיגה את המטרה המיוחסת לה — של הובלה לקראת תודעה וידעות רוחניות — הרי אין בכך להצדיק את הויתור על המטרה. יש ויש להגיע אליה בדרך זו או אחרת שהפסיכולוגיה תורנו.